

УДК 622.333.012

*О. С. Сердюк,
аспірант, Донецький національний технічний університет, м. Донецьк*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ВУГІЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

*О. S. Serdyuk,
PhD student, Donetsk state technical university, Donetsk*

STATE REGULATION OF COAL SECTOR RESTRUCTURING

У статті приведені та розглянуті три актуальні моделі реструктуризації вугільної галузі, розглянуті умови їх використання, приведений загальний механізм економічного регулювання кожної моделі.

The article explore three current models of coal sector restructuring, discussed the conditions of their use, given the overall economic mechanism of regulation of each model.

Ключові слова: *вугільна галузь, реструктуризація, моделі реструктуризації, форми реструктуризації, державне регулювання, інструменти регулювання.*

Keywords: *coal sector, restructuring, restructuring models, forms of restructuring, state regulation, regulatory tools.*

Актуальність проблеми. Вугільна галузь представляє собою складну структурну ланку у економіці кожної країни. На відміну від інших секторів економіки, вона має безліч зовнішніх факторів які впливають на процес її функціонування. Важкі геологічні умови, велика глибинна ведення гірничих робіт, мала потужність пластів, негативно позначаються на показниках рентабельності підприємств. Зазвичай при негативних показниках рентабельності, влада країни проводить реструктуризацію вугільної промисловості, з метою покращення фінансового стану галузі. Саме тому питання дослідження процесу реструктуризації та визначення ролі держави у ньому, є дуже актуальними на сьогоднішній день.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питаннями реструктуризації займалися багато зарубіжних і вітчизняних дослідників: закордоні (Фоллманн Т., Кордон К., Фрезе Е., Шапіро В.Д.[1], Бляхман Л.С., Тренев В.Н., Іріков В.А., Тутунджян А.К., Кондратьєв В.В., Мазур І.І.[1], Краснова Б.В., Яновський А.М., Крижановський В.Г., Уткін Е.А.), вітчизняні (Амоша О.І.[2;3], Макогон Ю.В., Беседін В.Ф., Акімова І.М., Мартиненко М.М., Кошик А.М.[4], Батенко Л.П., Заболотний В.М.[4], Довбня С.Б.). В своїх роботах ці вчені визначали сутність реструктуризації, її вплив на економіку та державне регулювання даного процесу. Спираючись на існуючі дослідження ми систематизуємо різні методи реструктуризації на прикладі вугільної галузі та визначимо на їхній основі загальні моделі.

Мета роботи. Розробка загальних моделей реструктуризації вугільної галузі, на основі вивчення та систематизування існуючих методів реструктуризації. Аналіз механізму державного регулювання кожної моделі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Особливістю реструктуризації вугільної галузі у всьому світі є те, що у більшості випадків цей процес носить галузевий характер. Це пов'язано з тим, що вугільна промисловість відноситься до галузей, реструктуризація котрих направлена, перш за все, на ефективність і доцільність їх діяльності. Тому що вугільна галузь є сировинною базою для існування енергетики, металургії і машинобудування[5].

Основною метою реструктуризації вугільної промисловості є: створення сприятливих умов для роботи вуглевидобувних підприємств, зменшення дотаційних виплат вугільним шахтам, забезпечення енергетичної безпеки країни, покращення умов праці. Але впродовж періоду реструктуризації вугільної галузі України, ці проблеми майже не були вирішені. Тому на сьогоднішній день питання ефективної реструктуризації вугільної галузі, яка б задовольняла інтересам держави, суспільства та бізнесу, залишається актуальним. Враховуючи це, виникає потреба у розробці нових сучасних моделей реструктуризації вугільної галузі.

Отже, розглянемо існуючу (базова), концептуальну та теоретично-експериментальну, так звану інноваційну, моделі реструктуризації. У більшості розвинутих країн світу використовується базова модель реструктуризації вугільної галузі. Сутність даної моделі полягає у тому, що державні нерентабельні, збиткові та неперспективні підприємства ліквідовуються, а інші шахти приватизуються. Концептуальна модель реструктуризації базується на перепрофілюванні вуглевидобувних виробництв. Загального використання дана модель немає, але випадки впровадження деяких форм мають місце. Наступна інноваційна модель реструктуризації ґрунтується на державно-приватному партнерстві у вугільній галузі. На даний момент ця модель знаходиться у стадії доробки та вдосконалення, але вже має досвід використання зокрема й в Україні.

Отже, базова модель реструктуризації вугільної галузі є найбільш поширеною і має великий досвід застосування. Зазвичай дана модель використовується під час перехідного періоду від адміністративно-командної (планової) до ринкової економіки, або під час кардинальних змін на ринку вугілля. Основна ідея базової моделі полягає у ліквідації найбільш слабких структурних ланок у галузі (збиткові підприємства) та розвитку за рахунок інвестицій найбільш перспективних шахт. Такі дії сприяють зниженню загальної собівартості видобутку вугілля у галузі. Базова модель оснований на сукупному використанні чотирьох форм реструктуризації, а саме: закриття шахт, приватизація, консервація, концентрація виробництва.

Основна сутність концептуальної моделі реструктуризації кардинально відрізняється від базової. Мета концептуальної моделі полягає у зміні типу виробництва на підприємствах вугільної галузі за рахунок перепрофілювання шахтних комплексів. У зв'язку з тим що, видобуток вугілля на шахтах з низьким промисловим потенціалом потребує великих витрат а отже є не доцільним, виникає питання: як отримати користь з існуючих шахтних фондів. Основуючись на цьому концептуальна модель реструктуризації передбачає використання двох основних форм, а саме: створення на території недіючої шахти нового підприємства, видобуток метану з виробленого простору шахт.

Сутність інноваційної моделі полягає у залученні інвестицій у галузь, шляхом використання моделі державно-приватного партнерства. В основу цієї моделі покладено чотири основні форми, це: концесія, оренда підприємства, оренда видобувної ділянки, безкоштовна приватизація.

Механізм державного регулювання цих моделей формується на основі сукупного використання фінансових та адміністративних інструментів. У методологічну основу цього механізму покладено чотири основні компоненти:

1. Формування основної мети реструктуризації – визначення основних цілей реструктуризації (збільшення прибутку галузі, зменшення собівартості

продукції, збільшення обсягів виробництва, зменшення рівня державних дотацій, тощо);

2. Формування локальних цілей реструктуризації – визначення комплексу цілей, які повинні бути виконані для досягнення основної мети (ліквідація підприємств, переоснащення, інвестування, зміна форми власності, скорочення кількості персоналу, тощо);

3. Планування напрямків оптимізації – визначення шляхів досягнення локальних цілей (план ліквідації підприємства, пошук джерел залучення інвестицій, підбір відповідного обладнання, визначення оптимальної форми власності, визначення необхідної кількості працівників, тощо);

4. Інструменти регулювання реструктуризації – комплекс державних заходів направлених на досягнення локальних цілей (прийняття законодавчих актів, зміна податкової політики, регулювання цін, державне інвестування, дотації, тощо).

На рисунку 1 приведена методологічна схема механізму економічного регулювання реструктуризації.

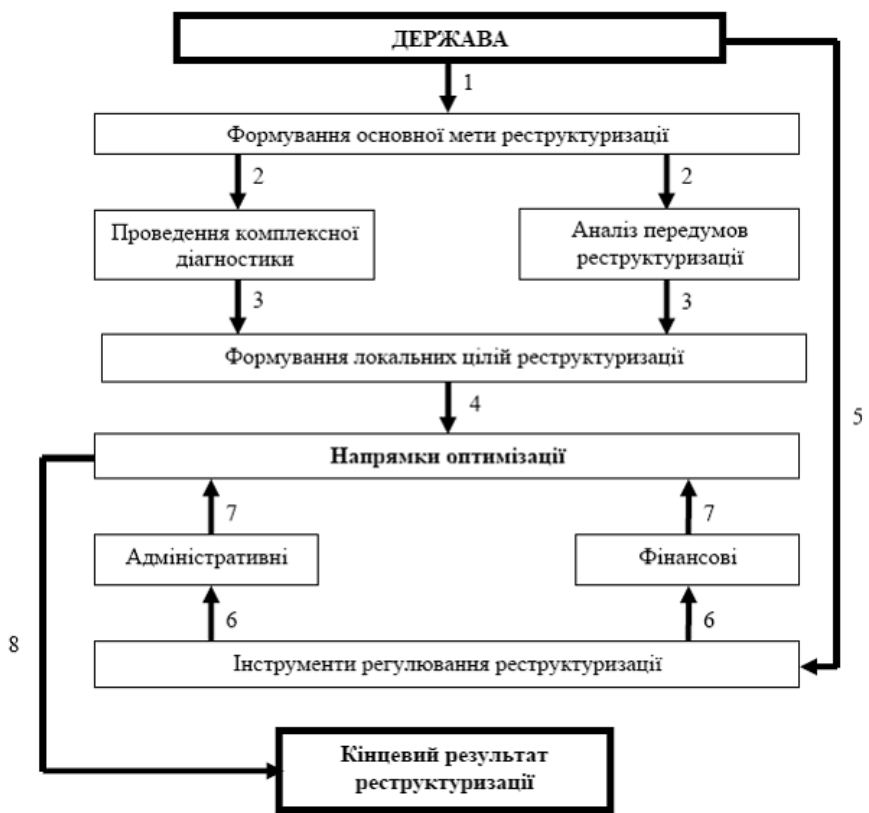

Рис. 1. Методологічна схема економічного регулювання реструктуризації

Приведена схема відображає методологічну послідовність побудови механізму економічного регулювання реструктуризації державних секторів економіки. На початковому етапі формується основна мета реструктуризації, тобто визначається який саме результат хоче отримати держава реструктуризуючи ту чи іншу галузь економіки. Після проведення комплексної діагностики та аналізу передумов реструктуризації, формуються локальні цілі, які повинні бути досягнуті для виконання основної мети. Наступним кроком є визначення шляхів досягнення локальних цілей. Після чого, держава за допомогою власних інструментів регулювання, втілює в життя заплановані шляхи досягнення локальних цілей. В результаті чого ми отримемо кінцевий результат реструктуризації.

На подібній схемі побудовані існуючі моделі реструктуризації вугільної галузі. Закордонний та вітчизняний досвід свідчить про те, що саме від визначення локальних цілей та вибору інструментів регулювання, залежить успішність реформування вугільного сектору. Тому підхід до визначення цих компонентів повинен базуватися на детальному аналізі та професійному прогнозуванні.

Базова модель реструктуризації вугільної галузі має найбільший досвід використання. Вона базується на основі використання чотирьох форм, які представляють собою різні напрямки оптимізації. Тобто, основна ідея цієї моделі побудована таким чином, що за рахунок використання базових форм, досягаються локальні цілі реструктуризації (Рис.2). Базові форми реструктуризації поділяються на два типи: ті що сприяють розвитку підприємства (приватизація, концентрація) та ті що направлені на припинення виробництва (ліквідація, консервація). Тому інструменти регулювання також умовно можна поділити на два типи: стимулюючі – інструменти які сприяють нарощенню масштабів виробництва (встановлення приватизаційних зобов’язань, створення нових виробничих потужностей, інвестування) та ліквідаційні – інструменти які регулюють ліквідаційні та соціальні заходи (фінансування заходів ліквідації, працевлаштування, соціальна допомога).

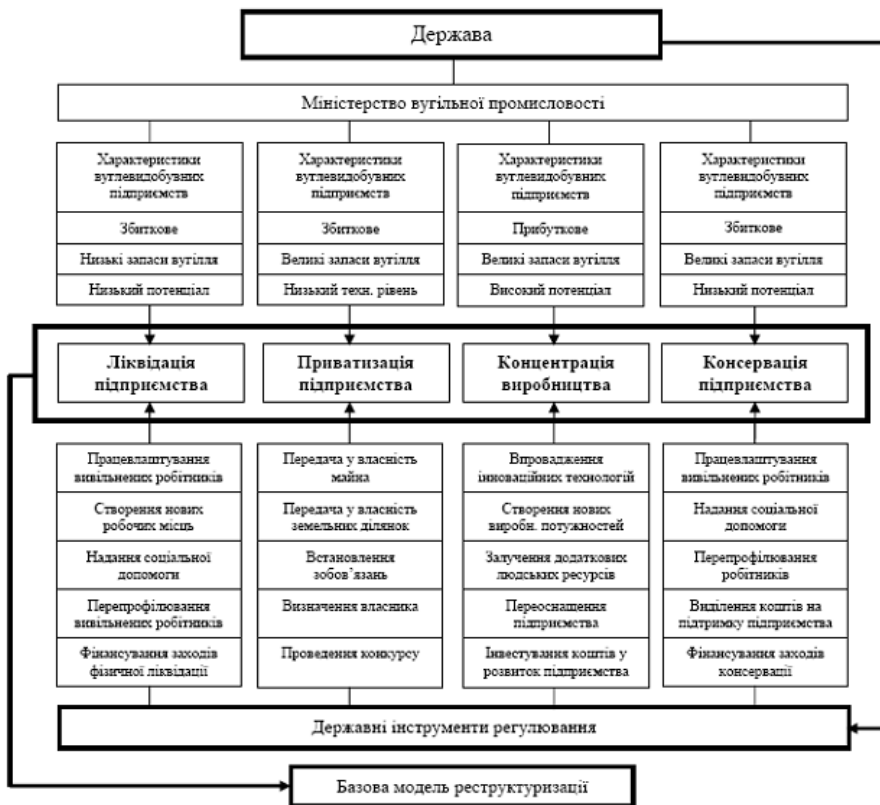

Рис. 2. Механізм економічного регулювання базової моделі реструктуризації вугільної галузі

Отже, розглянувши рисунок 2, зазначимо, що першочерговим завданням на шляху реалізації базової моделі реструктуризації, є глибокий аналіз параметрів та стану вуглевидобувних підприємств. Якщо порівняти приведений механізм економічного регулювання з математичними моделями, то характеристики підприємств, можна розглядати як комплекс вихідних даних. Проаналізувавши дані, визначається окрема форма реструктуризації відповідно до параметрів підприємств. Після чого, під впливом державних інструментів регулювання, дані форми втілюються в життя. Сукупність реалізованих форм, створюють загальну модель реструктуризації, у даному випадку базову. Механізм економічного регулювання інших моделей реструктуризації побудований на подібному принципі, загальна концепція якого приведена на рисунку 1.

Наступним розглянемо механізм економічного регулювання концептуальної моделі реструктуризації вугільної галузі. Як вже було сказано раніше, ця модель кардинально відрізняється від базової та інноваційної. А отже й інструменти її регулювання різняться. Якщо в інших моделях основна мета полягає у збільшенні прибутку за рахунок зменшення загальної собівартості (базова модель) та збільшенні об'ємів видобутку (інноваційна модель), концептуальна модель орієнтується на пошук додаткових джерел доходів та вирішенні таким чином соціальних питань. Отже, державні інструменти регулювання даної моделі, представляють сукупність заходів направлених на перепрофілювання та переорієнтування підприємств. Але ця модель не базується на повному перепрофілюванні всіх шахт галузі, загальна концепція передбачає збереження найбільш прибуткових підприємств та навіть поєднання їх з додатковими джерелами доходу (видобуток метану з пластів діючих шахт). Вагомим недоліком концептуальної моделі реструктуризації є те, що її реалізація потребує значних об'ємів інвестування, при цьому інвестиційний ризик є дуже високим. Тому з державною точки зору ця модель доцільно розглядати як соціальну програму, а не як інвестиційний проект. На рисунку 3 приведений економічний механізм регулювання концептуальної моделі.

Якщо розглядати концептуальну модель реструктуризації як інвестиційний проект, потрібно чітко визначити шляхи залучення інвестицій. У випадку якщо це будуть приватні інвестиції, слід створити максимально сприятливі умови для зацікавлення інвесторів. У випадку державних інвестицій, потрібно чітко визначити напрямки розвитку та їх доцільність. Якщо приведені умови не будуть відповідати інтересам держави, тоді є можливим використання концептуальної моделі у вигляді соціальної програми.

На сьогоднішній день не існує концептуальної моделі реструктуризації вугільної галузі реалізованої у повному вигляді. Мають місце окремі випадки використання деяких форм. Наприклад в Україні на території ліквідованої шахти «Панфілівська» створене нове підприємство «Астор», яке займається виробництвом бетону. На функціонуючих шахтах «Комсомолец Донбасу», «Краснодонвугілля», «Красноліманська», «Красноармійська-Західна» та «О.Ф. Засядько» проводиться промисловий видобуток метану. Також планується інвестування більше ніж 200 млн. грн. у видобуток метану на підприємствах «Павлоградвугілля», ДП «Шахтоуправління Донбас» та «Південодонбаська №3».

Масштабний видобуток метану з шахтних пластів проводиться у США, близько 60 млрд. куб. м/рік. У Китаї видобуток складає близько 5 млрд. куб. м/рік. У Великобританії проводиться видобуток метану з двох не функціонуючих шахт. Також у останні роки до процесу видобутку шахтного метану активно почали залучатися Австралія, Канада, Польща та Німеччина. Що стосовно закритих шахт закордоном, вони зазвичай повністю ліквідуються. Але існує поширена практика створення на їх території музейних комплексів.

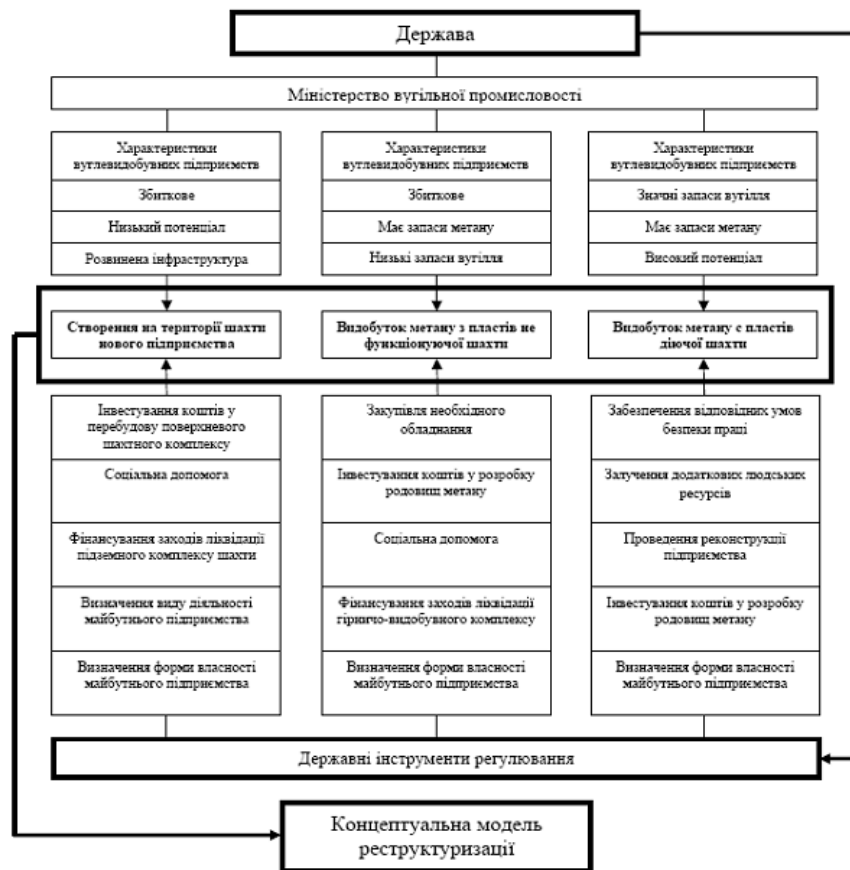

Рис. 3. Механізм економічного регулювання концептуальної моделі реструктуризації вугільної галузі

Державне регулювання інноваційної моделі реструктуризації здійснюється на основі сукупного використання адміністративних та економічних інструментів. Зазвичай їх використання обумовлено станом та потребами певного підприємства, спираючись на які, держава визначає окрему форму реструктуризації та комплекс заходів стосовно його. Таким чином держава впливає на перебіг процесу реструктуризації.

На відміну від інших моделей реструктуризації вугільної галузі, у інноваційній моделі переважають адміністративні інструменти регулювання. Загальна сутність яких зводиться до управління, корегування та контролю за відносинами між державою та приватними особами що інвестують у розвиток підприємств. У загальному сенсі послідовність використання інструментів регулювання інноваційної моделі можна поділити на п'ять етапів: перший – проведення конкурсу (концесійного, орендного, приватизаційного); другий – визначення власника, концесіонера, орендаря; третій – встановлення відповідних зобов'язань перед державою; четвертий – передача об'єкта у управління, користування або власність; п'ятий – державний контроль за встановленими зобов'язаннями (Рис. 4). Таким чином, держава бере на себе функції організатора, а представники приватного капіталу функції виконавців. У зв'язку з цим, держава не повинна витратити значні суми фінансових коштів на реструктуризаційні дії, всі витрати на реконструкцію та модернізацію підприємств, здійснюються за рахунок приватних інвестицій.

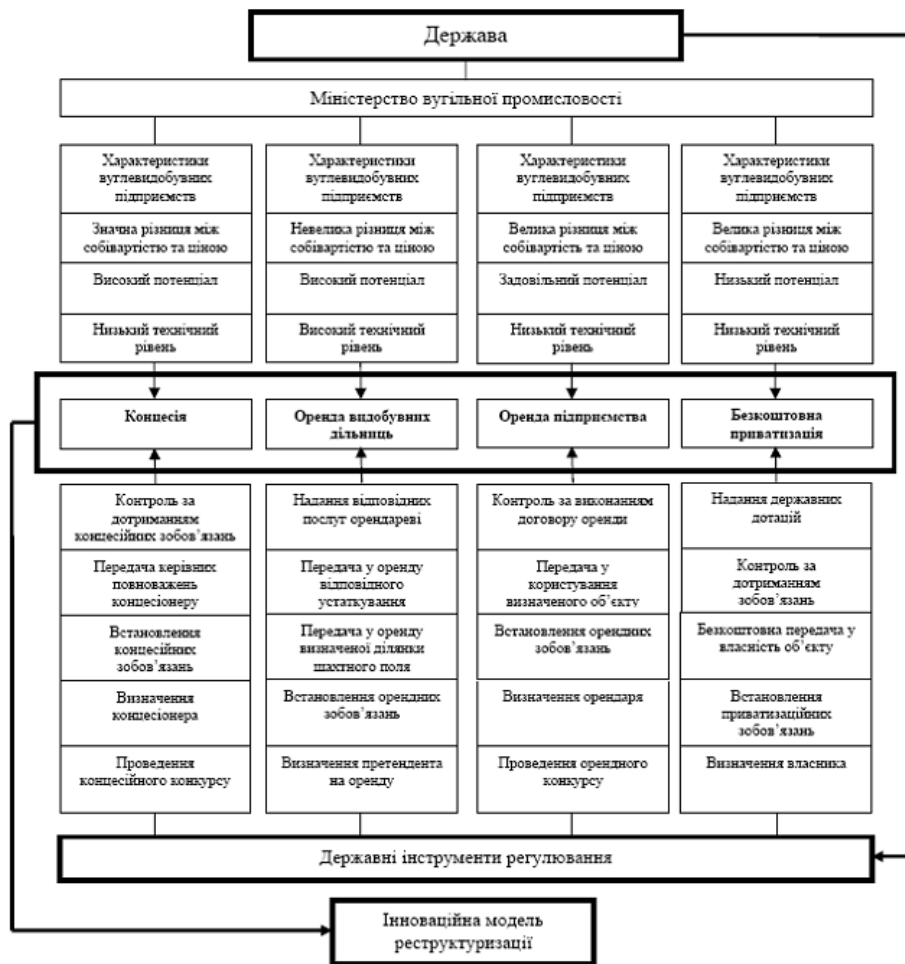

Рис. 4. Механізм економічного регулювання інноваційної моделі реструктуризації вугільної галузі

Окрім покращення економічних показників галузі, інноваційна модель реструктуризації дозволяє вирішувати питання соціального характеру, такі як: створення нових робочих місць, підвищення благоустрою населення за рахунок підвищення рентабельності вуглевидобувних підприємств, розвиток малого бізнесу в регіонах (у зв'язку з підвищенням платоспроможності населення); збільшення обсягів фінансування об'єктів соціальної інфраструктури міст які знаходяться на балансі шахт; підвищення суми податкових відрахувань до місцевих бюджетів; тощо.

Висновки. Отже, державне регулювання процесу реструктуризації вугільної галузі є основним аспектом структурних перетворень. Підходи до цього процесу мають різнобічний характер, але основний механізм залишається незмінним. Які б інструменти регулювання не обрала держава, вони повинні відповідати обраній моделі реструктуризації. Котра в свою чергу повинна бути розроблена на основі урахування поточного економічного стану країни, технічного та фінансового становища підприємств, фінансових можливостей бюджету та соціального становища.

Література:

1. Реструктуризация предприятий и компаний / И.И. Мазур, В.Д. Шапіро // Учебное пособие: Издательство «Экономика», 2001. – 234 с.
2. Амоша О.І. Соціальні аспекти реструктуризації підприємств. Частина 1. Правова база та світовий досвід: Наукова доповідь / О.І. Амоша, І.М. Новак // Донецьк ІЕП НАН України, 1999.-88 с.
3. Амоша О.І. Соціальні аспекти реструктуризації підприємств. Частина 2. Стан, проблеми та шляхи вирішення: Наукова доповідь / О.І. Амоша, О.Ф. Новікова, І.М. Новак, С.Е. Копатько. // Донецьк ІЕП НАН України, 1999. -64 с.
4. Заболотний В.М. Необхідність реструктуризації сучасних українських підприємств / В.М. Заболотний, А.М. Кошик // Підвищення конкурентоспроможності українських підприємств зб. наук. пр. – Міжнародний центр приватизації, інвестицій та менеджменту. – 1999. – С.5.
5. Гадецкий В.Г. Сущность и аспекты реструктуризации предприятия угольной промышленности Украины / В.Г. Гадецкий // Наукові праці Донецького національного технічного університету: зб. наук. пр. – Донецьк: ДонНТУ, 2006. – С. 195-201.

Стаття надійшла до редакції 23.07.2013 р.

4420 poligrafua 7400 bigmir)net 7273 4254
ТОВ "ДКС Центр"